JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kuha, Miia

Title: Kulttuurihistorian asema suomalaisessa ja ruotsalaisessa historiantutkimuksessa 1800-luvun lopulla

Year: 2020

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: © Kuha & Suomen Historiallinen Seura & Historian Ystäväin Liitto, 2020

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Kuha, M. (2020). Kulttuurihistorian asema suomalaisessa ja ruotsalaisessa historiantutkimuksessa 1800-luvun lopulla. Historiallinen aikakauskirja, 118(2), 191-202.

Kulttuurihistorian asema suomalaisessa ja ruotsalaisessa historiantutkimuksessa 1800-luvun lopulla

> Det har blifvit modernt att skrifva kulturhistoria. Slagordet för dagen är, att man i den hittills alt för mycket upphöjda statshistoriens ställe nu skall hafva en folkets historia och hälst en sådan som visar, huru folket i skilda tidsåldrar ordnat sitt dagliga lif, en historia som både skall vara mycket värdefullare och mycket intressantare än den gamla.[1]

> Historian alasta puhuen, minun tuskin tarvitsee huomauttaa, että kulttuurihistoriallinen suunta ei suinkaan ole hyljätty. Tutkimus koettaa yhä suuremmalla innolla ja menestyksellä paitse ulkonaisia valtiotapauksia, käsittää kansojen sisällistä tilaa, niiden olemuksen kaikkia eri puolia. Niin elävästi tajutaan kansan talouden, tieteellisten, taiteellisten ja uskonnollisten vaikutinten merkitys, että moni, joka ylenkatseella puhuu valtiohistoriallisesta suunnasta, ei löydä sanoja kyllin kuvataksensa kulttuurihistorian tärkeyttä.[2]

Kulttuurihistoriallinen suuntaus nousi 1800-luvun loppuvuosikymmeninä historiantutkimuksen kentälle. Moni historiantutkija halusi kirjoittaa kansan historiaa, mikä osalle tarkoitti kansakunnan sisäisen kehityksen, jopa eri kansankerrosten arkisen elämän ja materiaalisten elämänehtojen historiallisten vaiheiden kuvaamista. Tällainen tutkimus nimettiin tyypillisesti kulttuurihistoriaksi. Kulttuurihistorialliseen suuntaukseen on yleensä kiinnitetty huomiota aikaisintaan 1890-luvun puolivälistä lähtien, jolloin Karl Lamprechtin *Deutsche Geschichte* ja sen esittelemä kollektiivinen kulttuurihistoria oli tullut tunnetuksi ja nostanut historiantutkimuksen metodologian kiihkeän keskustelun kohteeksi.[3] Kuten oheiset Hans Forssellin ja J. R. Danielsonin lausunnot osoittavat, suomalaiset ja ruotsalaiset historiantutkijat keskustelivat kulttuurihistoriallisesti suuntautuneista tutkimuksista jo yli

---

[1] Anonyymi [Hans Forssell], Kulturhistoria. *Nordisk Tidskrift* 1881, 39. Rolf Torstendahl on identifioinut kirjoittajan Hans Forsselliksi. Rolf Torstendahl, *Källkritik och vetenskapssyn i svensk historisk forskning 1820-1920*. Uppsala universitet 1964, 317–318.

[2] J. R. Danielson, Historiatieteestä uudella ajalla II. Virkaanastujais-esitelmä 9 p. helmik. 1881. *Valvoja* 9 (1882), 202–203.

[3] *Deutsche Geschichte* -teoksen ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 1891. Karl Lamprechtin kollektiivinen kulttuurihistoria tuli tunnetuksi Suomessa 1890-luvun puolivälistä lähtien. Päiviö Tommila, *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia*. WSOY 1989, 147–148; Matti Viikari, *Historiallinen ajattelu, edistys ja yhteiskunta* (toim. Tapani Hietaniemi et al.) Tutkijaliitto 1995, 245–247, 291–300; Eino E. Suolahti, Kulttuurihistoriallisen tutkimuksen alkuajoilta Suomessa. Eripainos: *Historiallinen Aikakauskirja* 1 (1944), 1–2.

vuosikymmentä ennen niin kutsuttua metodikiistaa (*Methodenstreit*), jonka keskeinen vastakkainasettelu kollektiivisen ja yksilökeskeisen historiantutkimuksen välillä nosti kulttuurihistorian yleisempään keskusteluun.[4] Varhaisemman keskustelun käynnistivät Tanskassa ja Ruotsissa 1880-luvun vaihteessa ilmestyneet julkaisut.

Kulttuurihistoriallista suuntausta ei otettu 1800-luvun lopun historiantutkimuksen kentällä avosylin vastaan. Eurooppalaisessa akateemisessa historiantutkimuksessa käsiteltiin pääasiassa valtiollista ja poliittista historiaa. Teemat korostuivat erityisesti Ruotsissa, sillä maalla oli pitkä valtiollinen historia. Historiatieteen tehtäväksi tuli tutkia ensisijaisesti valtiota ja poliittista historiaa, etenkin ulkopolitiikkaa. Kulttuurihistoriallisten teosten tutkimusaiheet poikkesivat valtavirrasta, ja niiden asema historiatieteen sisällä asetettiin kyseenalaiseksi. Suomessa puolestaan kansakunnan ”sisäisellä” historialla oli tärkeä poliittinen merkitys. Identiteettiä etsittiin oman valtiollisen historian puuttuessa kulttuurista ja kansakuntaa rakennettiin sen avulla.[5] Uusi suuntaus herätti Suomessa heti innostusta, kun taas Ruotsissa kulttuurihistoria syrjäytettiin johtavien historiantutkijoiden kriittisten näkemysten takia akateemisesta historiatieteestä.[6]

Tämän artikkelin keskiössä on keskustelu, jota käytiin 1800-luvun lopun Suomen ja Ruotsin akateemisen historiantutkijoiden parissa pääasiassa varhaismodernia aikaa käsitelleestä kulttuurihistoriallisesta tutkimuksesta. Tarkastelen kulttuurihistoriallisesti suuntautuneeseen tutkimukseen liittyneitä määrittelyjä ja rajanvetoja sekä sitä, mitä ne kertovat historiantutkimuksen normeista ja erilaisista painotuksista Suomessa ja Ruotsissa. Lähestyn aihetta vertailemalla 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä ilmestyneiden uusien kulttuurihistoriallisten teosten vastaanottoa suomalaisten ja ruotsalaisten historiantutkijoiden keskuudessa. Kiinnitän huomiota erityisesti siihen, millaisia argumentteja kirjoittajat käyttivät teoksia arvioidessaan tai osallistuessaan keskusteluun kulttuurihistorian asemasta. Samoin tarkastelen sitä, miten teosten vastaanotto erosi maiden välillä. Suomalaista ja ruotsalaista historiantutkimusta on aiemmin vertailtu lähinnä suurempia linjoja

---

[4] Metodikiistasta ja sen vaikutuksista Suomessa ks. Marja Jalava, Kansallisen menneisyyden todistaminen. Teoksessa Petri Karonen (toim.), *Tiede ja yhteiskunta. Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2019, 186–189.

[5] Frank Meyer, Social structure, state building and the fields of history in Scandinavia. A personal and comparative view. Teoksessa Frank Meyer & Jan Eivind Myhre (toim.) *Nordic Historiography in the 20th century*. University of Oslo 2000, 34–37; Peter Aronsson et al., Nordic National Histories. Teoksessa Stefan Berger & Chris Lorenz (eds.), *The Contested Nation. Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*. Palgrave Macmillan 2011. 2. painos (2008), 265; Hannu Salmi, Traditions of Cultural History in Finland, 1900–2000. Teoksessa Rogge (ed.) 2011, 46.

[6] Aronsson et al. 2011, 265.

tarkasteltaessa.[7] Maiden väliset erot ovat myös jossain määrin tulleet esille artikkelikokoelmissa, joissa kukin kirjoittaja on keskittynyt oman maansa historiografiaan.[8]

Tarkasteluni perustuu 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä julkaistuihin kulttuurihistoriallisiin teoksiin sekä aikakausjulkaisuissa julkaistuihin kirja-arvioihin ja artikkeleihin, joissa käsitellään kulttuurihistoriallisia julkaisuja tai käydään yleistä keskustelua kulttuurihistorian asemasta. Keskustelua käytiin etenkin *Valvoja*- ja *Finsk Tidskrift*- aikakausjulkaisuissa Suomessa sekä *Historisk Tidskrift*- ja *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri* -julkaisuissa Ruotsissa.[9] Aineisto koostuu yhteensä noin 30:sta teosarviosta ja katsausartikkelista sekä noin 70:stä vuosina 1860–1900 ilmestyneestä kulttuurihistoriallisesta julkaisusta. Suuremman volyymin vuoksi aineisto painottuu jonkin verran Ruotsiin. Analysoin teosarvioita ja kulttuurihistorian asemaa käsitteleviä artikkeleita aikakauden kulttuurihistoriallisen julkaisutoiminnan kontekstissa.[10] Aineiston rajaaminen on ollut olennainen osa tutkimusta, sillä kulttuurihistorian määritelmät vaihtelivat eikä vasta eriytymässä olleiden tieteenalojen luokittelu ollut itsestään selvää. Siksi tarkastelun keskiöön nousevat ennen muita teokset, joiden ympärillä käytiin keskustelua kulttuurihistoriallisesta tutkimuksesta yleisemminkin.

Historiatieteellisiä ja muita historiantutkijoiden käyttämiä aikakausjulkaisuja voidaan pitää julkisina foorumeina, joilla historiantutkijat kohtasivat toisensa. Historiantutkimusta kulloinkin koskeneet normit muotoutuivat näillä foorumeilla käydyissä keskusteluissa.[11] Tässä yhteydessä normit voidaan nähdä tieteenalan piirissä toimivien henkilöiden yhteisesti jakamina sääntöinä ja odotuksina siitä, miten tieteenalalla toimitaan: esimerkiksi mitä tutkitaan ja mitä menetelmiä käytetään. Artikkeleissa ja arvioissa normeja määriteltiin, ne kyseenalaistettiin ja niistä neuvoteltiin. Historiatieteen normeihin liittyivät

---

[7] Esim. Aronsson et al. 2011.

[8] Esim. Jörg Rogge (toim.), *Cultural History in Europe. Institutions – Themes – Perspectives*. Transcript Verlag 2011. Poikkeuksena tästä ovat Pohjoismaiden historiografista kehitystä, eroja ja yhtäläisyyksiä tarkastelevat artikkelit kokoelmassa Pertti Haapala, Marja Jalava & Simon Larsson (toim.), *Making Nordic Historiography. Connections, Tensions & Methodology, 1850–1970*. Berghahn 2017.

[9] *Historiallinen Aikakauskirja* alkoi ilmestyä vuodesta 1903. *Historiallinen Arkisto* ilmestyi vuodesta 1866 lähtien, mutta siinä ei 1800-luvun lopulla julkaistu arvioita. Julkaisujen perustamisesta osana historiantutkimuksen professionalisoitumista ks. Petri Karonen, Historiantutkimuksen ja yhteiskunnan yli puolitoistavuosisatainen vuoropuhelu: resurssit, rakenteet ja tulokset. Teoksessa Petri Karonen (toim.), *Tiede ja yhteiskunta. Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2019, 17.

[10] Julkaisut vaihtelevat eripituisista artikkeleista artikkelisarjoihin, monografioihin ja moniosaisiin suurteoksiin. Suomalaisten julkaisujen osuus on aineistosta noin 30 prosenttia. Suurin osa julkaisuista käsittelee varhaismodernia aikaa, mutta mukaan on otettu myös muutama aiheen kannalta keskeinen yleisteos sekä keskiaikaa käsittelevä tutkimus. Lähdejulkaisuja ei ole otettu mukaan. Tämän tutkimuksen puitteissa julkaisuista on muodostettu kokonaiskuva, ja keskeisten teosten ympärillä käyty keskustelu on analysoitu tarkemmin.

[11] David Ludvigsson, Inledning: Historievetenskapen och de historiska föreningarna. Teoksessa David Ludvigsson (toim.) *Historiker i vardag och fest. Historiska föreningen i Uppsala 1862–2012*. Uppsala universitet 2012, 13, 16.

keskeisesti esimerkiksi kysymykset historiatieteen tutkimusalueesta sekä metodologiasta. 1800-luvun lopulla keskusteltiin esimerkiksi siitä, olivatko kulttuurihistorialliset aihevalinnat ja kulttuurihistorian tutkijoiden metodologiset ratkaisut historiatieteellisesti hyväksyttäviä.

Kulttuurihistorialliset julkaisut 1800-luvun lopulla

Luonnontieteiden ja yhteiskuntatieteiden kehitys 1800-luvun Euroopassa vaikutti historiantutkimukseen, jossa talous-, sosiaali- ja yhteiskuntahistorialliset painotukset alkoivat nousta valtiollis-poliittisen idealistisen suuntauksen rinnalle 1860-luvulta lähtien. Esimerkiksi tilastollisia menetelmiä alettiin käyttää yhteiskunnallisten ilmiöiden selittämiseen. Darwinilaista evolutionismia sovellettiin myös historiaan, joka tästä näkökulmasta näyttäytyi lineaarisena edistyksenä kohti yhä parempia yhteisöllisen organisoitumisen muotoja. Uudet vaikutteet herättivät kiinnostuksen kollektiivisiin ilmiöihin, kuten ”tavallisen” ihmisen elinympäristöön ja jokapäiväiseen elämään valtion kehityksen tai poliittisten tapahtumien sijaan.[12] Suomalaisissa ja ruotsalaisissa 1800-luvun lopun keskusteluissa kulttuurihistorian käsitteellä viitattiinkin yleensä arkielämän, tapojen ja materiaalisen kulttuurin sekä usein myös fyysisen elinympäristön, elinkeinojen ja väestöolojen tutkimukseen. Laveimmillaan kulttuurihistorian tutkimusalueen katsottiin kattavan jopa kaiken muun kuin poliittisen tapahtumahistorian. Kulttuurihistorian synonyymina esiintyi toisinaan myös sivistyshistorian (*odlingshistoria*) käsite.[13]

Kulttuurihistoria oli 1800-luvun lopun historiallisten julkaisujen joukossa kirjava aihealue. Kulttuurihistoriallisia teoksia julkaistiin 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä vielä hyvin vähän niin Suomessa kuin Ruotsissakin.[14] Suuri osa tematiikkaa käsittelevistä tutkimuksista oli artikkeleita suurelle yleisölle suunnatuissa aikakauslehdissä. Suomessa erityisesti *Kyläkirjaston Kuvalehti* julkaisi kulttuurihistoriallisia artikkeleita, kun taas Ruotsissa niitä ilmestyi hajanaisemmin eri aikakauslehdissä, esimerkiksi

---

[12] Tommila 1989, 135–138; Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen, *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen*. Suomen Historiallinen Seura 1996, 48–50.

[13] Ks. esim. Frans Eugène Fahlstedt, Kulturhistoria. Teoksessa Theodor Westrin (toim.) *Nordisk Familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi. Ny, reviderad och rikt illustrerad upplaga. Femtonde bandet. Kromat – Ledvätska*. Nordisk familjeboks förlags aktiebolag 1911, 227–230. Kulttuurihistorian määrittelystä myös Tommila 1989, 78.

[14] Kulttuurihistorian alaan kuuluvan historiantutkimuksen julkaisutoimintaa tarkastellessani olen määritellyt kulttuurihistorian suppeamman aikalaiskäsityksen mukaan, jolloin kulttuurihistorian keskiöön nousee arki, materiaalinen kulttuuri ja eri yhteiskuntaryhmien elämäntapa eri aikakausina. Tiedot julkaisuista on kerätty pääasiassa teoksista Kristian Setterwall, *Svensk historisk bibliografi 1875–1900*. Kungl. boktryckeriet P. A. Norstedt & söner 1907; Kristian Setterwall & Sven Ågren, *Svensk historisk bibliografi 1771–1874*. Appelbergs boktryckeriaktiebolag 1937; Jorma Vallinkoski & Henrik Schauman, *Suomen historiallinen bibliografia* 1544–1900. Suomen historiallinen seura 1961.

muinaismuistoyhdistysten julkaisuissa. Suosittuja aihepiirejä olivat materiaalinen kulttuuri, esimerkiksi asuminen ja pukeutuminen, taikausko ja noituus sekä tapakulttuuri, erityisesti elämänkaareen ja vuodenkiertoon liittyneet juhlat.[15]

Kattavimmat eksplisiittisesti kulttuurihistorialliset teokset, joita tällä aikakaudella ilmestyi, olivat alla laajemmin käsiteltävä Hans Hildebrandin *Sveriges medeltid: kulturhistorisk skildring* (1879–1903) sekä Otto Sjögrenin suurelle yleisölle suunnattu *Sveriges kulturhistoria för menige man* (1898). Lisäksi yhteensä noin 20 monografiaa käsitteli kulttuurihistoriallisia aiheita. Niistä valtaosa ilmestyi Ruotsissa, esimerkiksi Gabriel Djurkloun *Lifvet i Kinds härad i Västergötland i början af sjuttonde århundradet: anteckningar ur häradets domböcker* (1885), J. V. Brobergin *Bidrag från vår folkmedicins vidskepelser till kännedomen om våra äldsta tider* (1878) sekä N. M. Mandelgrenin *Atlas till Sveriges odlingshistoria* (1877–84). Kulttuurihistoriaa käsitteleviä artikkeleita julkaistiin bibliografioiden mukaan joitakin kymmeniä, Ruotsissa hieman enemmän kuin Suomessa. Lähteiden julkaiseminen oli 1800-luvun lopulla suosittua, ja osa julkaisuista oli tutkimuksen ja lähdejulkaisun välimuotoja.

Kulttuurihistoriallisten teosten tarkka määrällinen luettelointi tältä aikakaudelta on haastavaa, koska kyseessä oli vasta syntymässä ollut tutkimusala, jonka merkitys tieteellisessä historiantutkimuksessa oli marginaalinen. Monet bibliografioissa kulttuurihistoriallisiksi luokitelluista julkaisuista ovat etnografis-kulttuurihistoriallisia paikalliskuvauksia, joissa historian osuus jää ohueksi. Selkeä ero ruotsalaisten ja suomalaisten julkaisujen välillä on historiantutkijoiden lähes olematon edustus Ruotsissa ilmestyneiden kulttuurihistoriallisten julkaisujen kirjoittajina. Kulttuurihistoriallisten artikkeleiden ja monografioidenkin kirjoittajat olivat kansatieteilijöitä, taidehistorioitsijoita sekä kieli- ja kirjallisuustieteilijöitä sekä tieteen ulkopuolisia toimijoita, kuten kirjailijoita. Suomessakin kulttuurihistoriallisia teoksia ja artikkeleita kirjoittivat eri alojen edustajat, mutta täällä myös historiantutkijat kirjoittivat etenkin helposti lähestyttäviä kulttuurihistoriallisia artikkeleita suurelle yleisölle suunnattuihin julkaisuihin.

Suomessa väitöskirjoja kulttuurihistoriallisista aiheista ei vielä tässä vaiheessa ilmestynyt, mutta *Historiallinen Arkisto* julkaisi esimerkiksi noituutta ja taikauskoa

[15] Esim. Väinö Wallin, Mikonpäivä. Muinaissuomalainen vuodenpäätös- ja syksyjuhla. *Kyläkirjaston Kuvalehti, B-sarja* 10 (1897), 110–113. Wallin (myöhemmin Voionmaa) julkaisi Kyläkirjaston Kuvalehden toimittajana ollessaan lehdessä vuosina 1894–1899 artikkelisarjan, jossa hän käsitteli eri pyhäpäivien vieton kulttuurihistoriaa.

käsitteleviä artikkeleita.[16] Muutamat monografiat olivat suppeahkoja, suurelle yleisölle suunnattuja teoksia, esimerkiksi Juuso Hedbergin *Taikausko Suomessa 1600 luvulla*. Rafaël Hertzberg julkaisi kulttuurihistoriallisen lisensiaatintutkimuksensa niinikään taikuudesta ja taikauskosta.[17] Ruotsissa 1800-luvun loppupuolen ainoa väitöskirja, jonka voi katsoa edustaneen kulttuurihistoriallista aihevalikoimaa, oli Lundin yliopistosta väitelleen Hjalmar Malmquistin *Om hexprocessen i Dalarne 1757–1763, jemte öfversigt af föregående hexprocesser* (1877). Vuodesta 1881 lähtien ilmestynyt *Historisk Tidskrift* ei vielä tässä vaiheessa julkaissut tutkimusartikkeleita kulttuurihistorian alalta. Suomessa julkaistiin enemmän tutkimuksia kulttuurihistorian lähialueilta, kuten oikeushistoriasta, koulujen ja yliopistojen sekä tieteen historiasta.

Suomessa ja Ruotsissa 1860–1870-luvuilla julkaistut yleisteokset sisälsivät poliittisten tapahtumien kuvaamisen lisäksi osuuksia, joissa käsiteltiin myös yhteiskunnallista ja kulttuurista kehitystä. Suomessa sisäiselle kehitykselle annettiin kuitenkin enemmän painoarvoa. Esimerkiksi vuonna 1869 ilmestyneessä teoksessaan *Oppikirja Suomen kansan historiassa* Yrjö Koskinen käsitteli myös yhteiskunnallista kehitystä ja tapakulttuuria. Lisäksi hän kiitteli arviossaan Julius Krohnin *Kertomuksia Suomen historiasta* -teoksen osaa ”Ruotsin mahtavuuden aikakausi” (1878) nimenomaan Suomen ”sisällisen tilan” kuvaamisesta.[18] Krohn käsitteli tässä osiossa esimerkiksi noitavainoja, tapakulttuuria sekä Turun yliopiston perustamista ja alkuaikoja. Ruotsissa puolestaan ilmestyi samoihin aikoihin kuusiosainen *Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar* (1875–1881), josta E. G. Palmén totesi *Valvojassa*, että siinä ”olisi monesti kuulunut asiaan antaa tarkempia tietoja sisällisen historian alalta”. Muuten hän kiitteli mittavan teoksen tieteellistä arvoa ja luettavuutta. Teoksen kirjoittajiin lukeutui muun muassa Hans Hildebrand, joka vastasi myöhäiskeskiajan osuudesta.[19]

Uudet eksplisiittisesti kulttuurihistoriaan keskittyneet tutkimukset kiinnittivät huomion tutkimusalaan viimeistään 1880-luvun vaihteessa, ja esimerkiksi J. R. Danielson kommentoi kulttuurihistorian asemaa virkaanastujaispuheessaan vuonna 1881 ennakoiden sen tulevaa menestystä.[20] Kun Suomessa arvostettiin sisäisen kehityksen kuvaamista, on kiinnostavaa, että Danielson kuitenkin puhuu ”ylenkatseesta” valtiohistorialliselta taholta

---

[16] Esim. A. G. Fontell, Anteckningar rörande hexväsendet i Österbotten på 1670-talet. *Historiallinen Arkisto* 8 (1884).
[17] Rafaël Hertzberg, *Vidskepelsen i Finland på 1600 talet. Bidrag till Finlands kulturhistoria*. Helsingfors 1889.
[18] Yrjö Koskinen, Kertomuksia Suomen historiasta, kirjoittanut J. Krohn. IV. Ruotsin mahtavuuden aikakausi. Ensimäinen osa: Kustaa Aadolfin ja Kristiinan hallitus. *Kirjallinen Kuukauslehti* 3 (1880), 73–74.
[19] Palmén 1882, 440–441.
[20] Ks. sitaatti artikkelin alussa.

kulttuurihistorian suuntaan. Ehkä hän kritisoi tässä epäsuorasti ruotsalaisia ja Suomen ruotsinkielisiä kollegojaan. Danielson määrittelee kulttuurihistorian hyvin laajasti sisällyttäen siihen taloudelliset, tieteelliset, taiteelliset ja uskonnolliset vaikuttimet. Ruotsissa kulttuurihistorian tutkimusalue määriteltiin yleensä kapeammin: esimerkiksi historian ja valtiotieteen professori Ludvig Stawenowin mukaan kulttuurihistorian tehtävä oli tutkia ihmisten tapoja, käytänteitä ja ”keskivertoihmisen” arkielämää eri aikoina ja eri yhteiskuntaryhmissä.[21] Kulttuurihistorian kokonaisesityksen suurelle yleisölle kirjoittaneen Otto Sjögrenin mukaan taas kulttuurihistoria tarkasteli elämäntavan ja tapojen, elinkeinojen harjoittamisen sekä ”sielunviljelyn” (*själsodling*) kehitystä.[22]

Uudet teokset ja polemiikki Ruotsissa

Ruotsissa käytiin 1880-luvun vaihteessa vilkasta keskustelua kulttuurihistorian merkityksestä. Siihen antoivat kimmokkeen pääasiassa kolme uutta teosta, jotka herättivät keskustelua myös Suomessa. Kaksi teoksista ilmestyi Ruotsissa ja yksi Tanskassa. Ruotsissa uuden kulttuurihistoriallisen suuntauksen tärkein edustaja oli valtakunnanantikvaari Hans Hildebrand, joka julkaisi vuonna 1879 ensimmäisen osan laajasta teoksestaan *Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring*.[23] Hildebrand oli myös maan johtavia arkeologeja. Hän kehitti yhdessä Oscar Monteliuksen kanssa typologiaan perustuvan arkeologian tutkimussuunnan ja sovelsi typologiaa myös kulttuurihistorian tutkimukseen.[24]

Eniten kulttuurihistorian nousuun Pohjoismaissa vaikuttanut ja muuallakin huomiota herättänyt teos tuli Tanskasta. Historiantutkija Troels Frederik Troels-Lund julkaisi vuosina 1879–1901 neljässätoista osassa teoksen *Danmarks og Norges Historie i Slutningen af 16. Aarhundrede*, jonka myöhemmät painokset ilmestyivät paremmin tunnetulla nimellä *Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede*.[25] Teosta pidetään merkittävänä kulttuurihistorian tienraivaajana. Siinä käsiteltiin systemaattisesti arkielämän eri osa-alueita, ja sen tavoitteena oli antaa kokonaisvaltainen kuva 1500-luvun ihmisten elämäntavasta.[26]

---

[21] Ludvig Stawenow, Om förhållandet mellan politisk historia och kulturhistoria. *Historisk Tidskrift* 15 (1895), 416.
[22] Otto Sjögren, *Sveriges kulturhistoria för menige man (från äldsta tid till Gustaf II Adolf)*. Stockholm 1898, 1.
[23] Hans Hildebrand, *Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring*. 1–3. Kongl. boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner, 1879–1903. Hildebrand rajasi teoksessaan Ruotsin keskiajan vuosiin 1008–1535.
[24] Bengt Hildebrand, Hans O H Hildebrand. Elektronisessa julkaisussa *Svenskt biografiskt lexikon*, <urn:sbl:13584> (10.4.2019); Torstendahl 1964, 323–331; Tommila 1989, 137.
[25] T. F. Troels-Lund, *Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede* 1–14. 1879–1901. Elektronisessa julkaisussa *Project Runeberg*. <http://runeberg.org/dagligt/> (4.9.2019).
[26] Anne Eriksen, From Ethnology and Folklore Studies to Cultural History in Scandinavia. Teoksessa Jörg Rogge (toim.), *Cultural History in Europe. Institutions – Themes – Perspectives*. Transcript Verlag 2011, 35.

Teos herätti historiantutkijoiden huomion jo ensimmäisten osien ilmestyttyä, ja sitä käsiteltiin niin suomalaisissa kuin ruotsalaisissa julkaisuissa.

Kolmas teos, joka sai aikaan paljon keskustelua, tuli akateemisen historiatieteen ulkopuolelta. Kirjailija August Strindberg, jolla oli myös etnografisia ja historiallisia intressejä, julkaisi vuosina 1881–1882 teoksen *Svenska folket i helg och söken, i krig och fred, hemma och ute, eller ett tusen år af svenska bildningens och sedernas historia* (1881–1882). Strindberg liitti teoksensa ensimmäiseen niteeseen esipuheen, jossa hän kritisoi voimakkaasti Eric Gustaf Geijerin ja ruotsalaisen historiatieteen tapaa kirjoittaa vain kuninkaiden ja virkamiesten historiaa, vaikka nämä väittivät kirjoittavansa kansan historiaa. Itse hän ilmoitti kirjoittavansa todellista Ruotsin kansan kulttuurihistoriaa saaden aikaan vastalauseiden ryöpyn historiantutkijoiden keskuudessa.[27]

Strindbergin teoksen arvioi vuoden 1881 ensimmäisessä *Historisk Tidskriftin* numerossa Hans Hildebrandin veli, lehden päätoimittaja Emil Hildebrand, joka toimi tuolloin *Riksarkivetin* amanuenssina sekä lehtorina ja tutki poliittista ja hallinnollista historiaa.[28] Strindbergin teoksen ensimmäinen nide oli julkaistu tässä vaiheessa ja hän oli ehtinyt suututtaa historiantutkijat lausunnollaan. Emil Hildebrandin arvion mukaan tällainen teos, jossa käsiteltiin sitä, miten ihmiset asuivat, mitä he joivat ja söivät, miten he pukeutuivat, menivät naimisiin, kastettiin ja haudattiin, ei ollut kulttuurihistoriaa vaan kansatiedettä, ja samalla tavalla voitaisiin kuvailla mitä tahansa luonnonkansaa. Emil Hildebrandin mielestä todellista ”kansan” historiaa oli Ruotsissa jo kirjoitettu: siihen kuului esimerkiksi se, miten ruotsalaiset olivat luoneet lainsäädäntönsä ja yhteiskuntajärjestyksensä ja järjestäneet uskonnonharjoituksensa. Strindberg ei myöskään hänen mielestään tuonut mitään sellaista uutta historiantutkimukseen, mitä Hans Hildebrand ei jo olisi *Sveriges medeltid* -teoksellaan tehnyt.[29] On kiinnostavaa, että Emil Hildebrandin kritiikki osui epäsuorasti myös hänen veljeensä, sillä Hans Hildebrandin teoksessa käsiteltiin myös niitä teemoja, jotka tämän mielestä kuuluivat kansatieteen alueelle. Hans Hildebrandia tämä tuskin kuitenkaan häiritsi, sillä hän julkaisi itsekin kansatieteellisiä tutkimuksia eikä pyrkinyt profiloitumaan ainoastaan historiantutkijana.

Hans Hildebrand puolestaan arvioi samassa julkaisussa Troels-Lundin teoksen *Dagligt Liv*. Tässä vaiheessa olivat ilmestyneet teossarjan kaksi ensimmäistä osaa.

---

[27] Esipuhetta referoi Emil Hildebrand, Svenska folket i helg och söken […] af August Strindberg. *Historisk Tidskrift* 1 (1881), XCIII-XCIV.
[28] Erik Norberg, Emil Hildebrand 1848–1919. Teoksessa Ragnar Björk & Alf W. Johansson (toim.), *Svenska historiker från medeltid till våra dagar*. Norstedts 2009.
[29] E. Hildebrand 1881.

Hildebrandin mielestä kyseessä oli tärkeä tutkimus, joka oli tehty huolellisesti ja kirjoitettu hyvin, eikä sitä voinut kyllin lämpimästi suositella. Hildebrandin mielestä etenkään maan johtavien historiantutkijoiden silmät eivät olleet vielä auenneet näkemään kulttuurihistorian merkitystä.[30] Seuraavana vuonna Hans Hildebrand kritisoi itsekin Strindbergiä asettaen tämän lähtökohdat kyseenalaisiksi. Hildebrandin mielestä Strindberg korosti tarpeettoman paljon alempia yhteiskuntaryhmiä ja tarvetta tutkia heidän jokapäiväisen elämänmenonsa historiaa. Hildebrandin mukaan ”kansa” käsitti valtakunnan kaikki asukkaat kuningasta myöten, ja kuvauksessa oli luonnollisesti annettava enemmän tilaa yhteiskunnan ylemmille säädyille, koska he olivat jättäneet jälkeensä enemmän lähteitä. Hildebrand ei halunnutkaan asettua samalle puolelle Strindbergin kanssa, vaikka molemmat pyrkivät ajamaan kulttuurihistorian asiaa.[31] Strindberg viittasi teoksensa eri kohdissa kansan itsemääräämisvapauden puuttumiseen kuninkaiden, aatelin ja kirkon vallan alla, ja osoitti ihailua kapinallisia kohtaan. Hänen pyrkimyksiään pidettiin poliittisesti puolueellisina ja radikaaliliberaaleina, joten historiantutkijat sanoutuivat niistä jyrkästi irti.[32]

’Kansa’ oli 1800-luvun jälkipuoliskolla keskeinen käsite historiantutkimuksessa, ja moni kansallista historiaa käsitellyt teos nimettiin ’kansan historiaksi’.[33] Myös kulttuurihistoriaa käsittelevissä keskusteluissa käsite esiintyi paljon etenkin Ruotsissa, mutta sen sisältöä ei juurikaan tarkemmin eritelty. Yleensä sillä kuitenkin viitattiin koko kansakuntaan. Kulttuurihistoriallisiin teoksiin sisältyi yleensä eri väestöryhmien, heidän elämäntapansa ja väestöryhmien välisten suhteiden tarkastelu. Toisaalta kulttuurihistoria myös erotettiin usein ”sisällisestä” historiasta (*inre historia*), joka käsitti esimerkiksi maan hallinnolliset, taloudelliset ja väestöolot. Nämä käsitteet olivat liukuvia ja osittain päällekkäisiä.

T. F. Troels-Lund ja Hans Hildebrand saivat myös osansa kritiikistä. Suomalaiseen tutkimukseen merkittävästi vaikuttanut taloushistorioitsija Hans Forssell kirjoitti vuonna 1881 *Nordisk Tidskriftiin* arvion, johon tämän artikkelin alussa lyhyesti viitattiin. Forssell oli itse tutkinut talous- ja hallintohistoriaa esimerkiksi teoksessaan *Sveriges inre historia från Gustaf den förste, med särskild afseende på förvaltning och ekonomi* (1869) ja käyttänyt tilastollisia menetelmiä historiantutkimuksessa.[34] Hän asetti kuitenkin talous- ja

---

[30] Hans Hildebrand, Dagligt Liv i Norden i det 16:de Aarhundrede. Bønder og kjøbstadsboliger, af Troels Lund. *Historisk Tidskrift* 1 (1881), XVIII-XXII.
[31] Hans Hildebrand, Historia och kulturhistoria. *Historisk Tidskrift* 2 (1882), 2–3, 21–22.
[32] Schybergson 1882, 59; Torstendahl 1964, 330. Kiistasta myös Meyer 2000, 36–37.
[33] Aronsson et al. 2011, 257–259.
[34] Forssellista esim. Gunnar Artéus, Geijer och de stora 1800-talsverken. Teoksessa Gunnar Artéus & Klas Åmark (red.), *Historieskrivningen i Sverige*. Studentlitteratur 2012; Tommila 1989, 142.

kulttuurihistorian erilleen toisistaan. Forssell kritisoi Troels-Lundin ja Hildebrandin teoksia niiden aiheenvalinnasta, vaikka myönsikin, että myös kulttuurihistorialla oli oma paikkansa historiantutkimuksen kentällä. Forssellin mielestä jokapäiväisen elämän ja materiaalisen kulttuurin kuvaaminen oli kuitenkin yksitoikkoista, koska vuosisatojen kuluessa siinä ei tapahtunut juurikaan muutoksia, etenkään alempien kansankerrosten kohdalla. Esihistoriallisen ajan osalta oli hedelmällistä hyödyntää materiaalista aineistoa ja kirjoittaa arkielämästä, asumisesta ja muista sen kaltaisista teemoista, koska mistään muusta ei voinut saada tietoa. Myöhempien vuosisatojen osalta tämä ei kuitenkaan enää ollut järkevää, koska oli saatavilla myös kirjallisia lähteitä. Forssell kysyi, miksi kuvattaisiin vain puun runkoa ja juuria, kun voidaan kuvata myös sen lehtiä, kukkia ja hedelmiä, eli yhteiskunnan suuria murroksia ja johtavien miesten kamppailua vallasta.[35]

Hans Hildebrand vastasi kritiikkiin seikkaperäisesti kirjoituksellaan ”Historia och kulturhistoria” *Historisk Tidskriftin* seuraavan vuoden numerossa. Hän hahmotteli tekstissä historian ja sen lähitieteiden tutkimusalueen ja näkemyksensä kulttuurihistorian tulevasta paikasta siinä. Hän kritisoi Forssellia etenkin siitä, että tämä monen muun historiantutkijan tavoin näki kulttuurihistorian aputieteenä, joka sopi ainoastaan täydentämään historian esityksiä. Hildebrand kuvasi kulttuurihistoriaa uutena tieteenalana ja esitti jopa, että tulisi perustaa kokonaan uusi tieteenala, kulttuuritiede, joka eroaisi historiatieteestä. Näin myös virheellinen käsitys oppialojen välisestä kilpailuasetelmasta poistuisi itsestään. Hildebrand hyväksyi puumetaforan, koska silloin kulttuurihistoria tutki sitä, mikä oli tärkeintä, eli puun runkoa ja juuria, ja historia sai hänen puolestaan rauhassa keskittyä lehtiin ja kukkiin.[36]

Hans Hildebrand näki historiatieteen tehtävän kapeana, lähinnä poliittisen tapahtumahistorian tutkimisena, kun taas kulttuurihistorian avulla oli mahdollista selvittää kansakuntien ja aikakausien olemusta ja luonnetta. Hildebrandille yksilö oli aikakautensa ja kulttuurinsa tuote, ja tämä konteksti oli tärkeää tuntea myös valtakuntien johtohahmoja tutkittaessa. Toisaalta kulttuurintutkija saattoi Hildebrandin mukaan auttaa historioitsijaa ymmärtämään pienien, arkisten asioiden merkitystä, esimerkiksi sitä, miten sotilaan pukeutuminen eri aikakausina vaikutti sodankäyntiin ja sen myötä sotapolitiikkaan. Lopputulemana hän totesi, että historian ja kulttuurihistorian tai kulttuuritieteen oli kuljettava eri teitä, jolloin ne pystyivät myös parhaiten hyötymään toisistaan.[37] Hildebrand oli

[35] Forssell 1881, 570. Forssellin tekstiä referoi myös H. Hildebrand (1882, 3–5).
[36] H. Hildebrand 1882, 1, 3–5, 10.
[37] Ibid., 26–27.

todennäköisesti hyvin perillä siitä, ettei kulttuurihistoria pystyisi saavuttamaan todellista jalansijaa ruotsalaisen historiatieteen kentältä. Toisaalta hänen tavoitteenaan oli Ruotsin ensimmäisen arkeologian oppituolin perustaminen.[38] Ehdotus uuden kulttuuritieteen oppialan perustamisesta oli käytännöllinen ratkaisu, joka toteutuessaan olisi yhdistänyt Hildebrandin molemmat intressit ja vakiinnuttanut niiden institutionaalisen aseman.

Teosten vastaanotto Suomessa

Valvojan toimituksessa vaikuttivat 1880-luvun alussa Ernst Gustaf Palmén ja Johan Richard Danielson, joista ensin mainittu nimitettiin Suomen historian professoriksi vuonna 1884 ja jälkimmäinen yleisen historian professoriksi vuonna 1880. Molemmat olivat omaksuneet darwinilaisen maailmankatsomuksen ja sovelsivat luonnontieteellistä evolutionismia historiantutkimukseen.[39] E. G. Palmén kommentoi vuonna 1882 kolmea edellä mainittua teosta kirjoituksessa, jossa hän esitteli Ruotsin uusinta historiallista kirjallisuutta. Historiantutkijoiden kirjoittamat kulttuurihistorialliset teokset saivat arviossa ylistystä osakseen. Palménin mukaan Troels-Lundin teos osoitti, miten sivistyksen ja tapojen historiaa tuli tutkia ja kirjoittaa, jos halusi tehdä sen kunnolla. Palménin mielestä Ruotsissa ja muualla Pohjolassa oli liikaa keskitytty kuninkaiden ja valtiomiesten tekojen selvittämiseen, kun sivistyksen edistys sitä vastoin on jäänyt syrjään, mutta tämän hän totesi olevan vähitellen muuttumassa. Troels-Lundin ansiona Palmén mainitsi, että tämä oli tehnyt tutkimusta Ruotsinkin arkistoissa, ja että oikeastaan hän kuvailikin koko Skandinavian sivistysoloja. Palmén ylisti myös Hans Hildebrandin teosta todeten, että keskiaika tulisi teossarjassa täydellisesti ja monipuolisesti kuvatuksi, kun se olisi kokonaan valmis. Strindbergin teoksen hän sen sijaan tuomitsi historiallisesti täysin arvottomaksi. Palmén yhtyi ruotsalaisten historiantutkijoiden kritiikkiin ja mainitsi myös sen, miten Strindberg oli syyttänyt Geijeriä ja muita historioitsijoita vain kuninkaiden historian kirjoittamisesta.[40] On kiinnostavaa, että Palmén oli itsekin sitä mieltä, että Ruotsissa oli kirjoitettu liiaksi vain kuninkaiden historiaa, mutta Strindberg oli hänenkin mielestään mennyt liian pitkälle. Ehkä ruotsalaisten virkaveljien langettama tuomio näkyi arvostelijoiden jyrkässä asenteessa myös Suomessa.

Suomessa suhtautuminen kulttuurihistoriaan oli historiantutkijoiden keskuudessa myönteisempää kuin Ruotsissa. Troels-Lundin teoksen herättämä innostus näkyi

[38] H. Hildebrand 1882, 6.
[39] Ahtiainen & Tervonen 1996, 48–50.
[40] Toimitus [E. G. Palmén], Katsaus Ruotsin uusimpaan historialliseen kirjallisuuteen 1. *Valvoja* 21 (1882), 439–443. Kirjoittajaa ei ole erikseen mainittu tekstin yhteydessä, mutta Palmén mainitaan kirjoittajaksi myöhemmin ilmestyneessä sisällysluettelossa: Sisällysluettelo Valvojaan 1880–1890. *Valvoja* 12 (1890), 628.

myös artikkelisarjassa ”Suomalaisten elämästä 15:llä sataluvulla”, jonka taloushistorioitsijana tunnettu Hannes Gebhard julkaisi *Kyläkirjaston kuvalehden* B-sarjassa vuosina 1889–1890. Gebhard kertoi käyttäneensä keskeisenä lähteenään Troels-Lundin teosta ja käsitteli artikkeleissaan esimerkiksi ruoka- ja juomatapoja, asumista ja sisustusta sekä siveellisyyttä ja väkivaltaisuutta. Hänen mielestään nykyiset olot olivat syntyneet entisistä ja olivat niiden luonnollisia seurauksia, joten oli tärkeää oppia tuntemaan elämänoloja menneisyydessä. Gebhard otti vuonna 1888 kantaa myös koulujen historianopetukseen ehdottaen, että ihmisten arkielämän ja yhteiskunnallisten olojen kehityksen opiskelun tulisi saada keskeisempi asema hallitsijoiden ja sotien sijaan.[41] Myös E. G. Palmén puolusti vuonna 1893 kulttuurihistorian asemaa keskustelussa koulujen historianopetuksesta, kun taas esimerkiksi ylimääräinen yleisen historian professori, ruotsalaisen kieliryhmän johtohahmo M. G. Schybergson ei katsonut sen lainkaan kuuluvan kouluopetukseen.[42]

Finsk Tidskriftissä arvioitiin uusista teoksista nimenomaan Strindbergin suurelle yleisölle suunnattu teos, joskin kirjoittaja M. G. Schybergson mainitsi myös Hildebrandin tutkimuksen. Schybergson asettui puolustamaan historiantutkimusta Strindbergin hyökkäystä vastaan, mutta hieman eri tavalla kuin muut kirjoittajat. Hänen mielestään piti ensiksi rakentaa talo ja sitten vasta lisätä koristukset, eli ensin piti selvittää valtion synty ja lainsäädännön, yhteiskunnan ja uskonnollisten instituutioiden kehitys, ja sitten vasta tutkia arkielämää. Hän mainitsi myös, että Hans Hildebrand oli jo ansiokkaasti selvittänyt tätä aluetta.[43] Toisessa, seuraavana vuonna julkaistussa kirjoituksessaan Schybergson toi esille, että Suomen keskiajan historiantutkimuksesta poliittisen historian osuus oli jo kattavasti selvitetty, kun taas juuri kulttuurihistorian alueella oli vielä paljon työtä.[44] Etenkin ruotsalaisissa sekä Suomen ruotsinkielisissä arvioissa kulttuurihistorian tutkimuksen arvostukseen vaikutti se, minkä verran historiantutkijat kokivat työtä olevan vielä jäljellä perustavammaksi katsottujen historian osa-alueiden tutkimisessa. Kulttuurihistoriaa ei torjuttu kokonaan, mutta sen paikka oli arvojärjestyksessä alimpana.

Suomessa yllä käsiteltyjä teoksia arvioitiin ja niistä kirjoitettiin selvästi vähemmän kuin Ruotsissa, mutta historiantutkijat olivat hyvin perillä niistä ja ajan suuntauksista. Esimerkiksi Kustavi Grotenfelt julkaisi vuonna 1886 ”Suomen

---

[41] Hannes Gebhard, Historian opetus kouluissamme. *Valvoja* 2 (1988), 67–69.
[42] Tommila 1989, 148.
[43] M. G. Schybergson, August Strindberg: Svenska folket i helg och söcken. *Finsk Tidskrift* 1 (1882), 58–60. Schybergson seurasi ruotsalaista keskustelua tiiviisti *Historisk Tidskriftin* kautta ja pyrki tekemään julkaisua tunnetummaksi suomalaisten lukijoiden keskuudessa. Esim. M. G. Schybergson, I bokhandeln. *Finsk Tidskrift* 1 (1883), 57–61.
[44] M. G. Schybergson, Ur Finlands medeltid. *Finsk Tidskrift* 1 (1883), 46.

sivistyshistoriaa" koskevia asiakirjoja todeten, että "se, mikä on sanottu sivistyshistoriaksi, yhä enemmän anastaa alaa historian tutkimuksessa". Grotenfeltin mielestä eri aikakausien tapojen ja käsitysten historia kaipasi vielä tarkempaa tutkimista. Hänen julkaisemansa dokumentit koskivat valituksia teinien huonosta käytöksestä 1600-luvun Viipurissa, luonnontieteellisiä luentoja, propagandalauluja 1700-luvun lopulta sekä kansanrunousaineistoa 1800-luvulta.[45] Suhtautuminen uusien kulttuurihistoriallisten lähdejulkaisujen arvoon ei ollut Suomessakaan yksimielistä. Kun Reinhold Hausen julkaisi ruotsalaisen talonpojan pojan, Turussa papiksi opiskelleen Petrus Gylleniuksen päiväkirjan 1600-luvulta vuonna 1880, Yrjö Koskinen paheksui syvästi valtion varojen käyttämistä tällaiseen julkaisuun, jonka kohteena oli "verrattoman vähäpätöinen henkilö". Turun akatemian opintojen osalta Koskinen myönsi julkaisun hyödyllisyyden, mutta muuten pääasiassa Värmlantiin sijoittuvat yksityiskohtaiset, arkiset merkinnät eivät olleet julkaisemisen arvoisia.[46] Kansalliset näkökohdat vaikuttivat varmasti tässä taustalla: julkaisulla ei ollut Suomessa kansallista relevanssia Turun akatemian osuutta lukuun ottamatta.

Kulttuurihistoria, historiatieteen metodologia ja professionalisoituminen

Keskustelu kulttuurihistoriasta liittyy läheisesti historian tieteenalanrakennukseen ja historiantutkimuksen professionalisoitumiseen. Tieteenalat pyrkivät 1800-luvun lopulla määrittelemään entistä tarkemmin tutkimuskohteitaan ja menetelmiään, erottautumaan toisistaan ja saamaan omia oppituoleja yliopistoihin. Birgitta Odénin mukaan tieteenalanrakennus johti oman alan rajojen tiukkaan vartioimiseen etenkin tieteenalojen muodostamisen alkuvaiheessa. Ruotsissa kulttuurihistoriasta ei syntynyt omaa tieteenalaa, eikä se saanut kunnollista jalansijaa historiatieteen sisällä. Historiatiede säilytti valtioidealistisen painotuksensa ja eriytyi selkeästi kansatieteestä, joka muodosti samaan aikaan teoria- ja metodipohjaansa.[47] Empiirisyyden ja objektiivisuuden vaatimukset korostuivat ruotsalaisessa historiantutkimuksessa ja tieteenalan on kuvattu tietyssä määrin eristäytyneen norsunluutorniinsa, kun tulkintoja välttäneet teokset eivät olleet helposti lähestyttäviä suurelle yleisölle.[48] Kulttuurihistorian torjuminen historiatieteen kentältä antoi

[45] Kustavi Grotenfelt, Moniahta lehti Suomen sivistyshistoriaa. *Suomi* 19 (1886), 59.
[46] Yrjö Koskinen, Kotimaan kirjallisuutta. *Valvoja* 20 (1881), 424–425.
[47] Birgitta Odén, Research Fields and Disciplines in the Historical Sciences. The Swedish Experience. Teoksessa Ragnar Björk & Karl Molin (toim.) *Societies Made Up of History*. [Kirjoittajat] 1996.
[48] Simon Larsson, Scientific historiography and its discontents. Danish and Swedish 'aristocratic empiricism'. Teoksessa Haapala et al. (toim.) 2017.

tilaa amatööreille ja muiden alojen edustajille, joiden käsiin kulttuurihistorian kirjoittaminen Ruotsissa pääosin jäi.[49]

Hans Hildebrandin näkemykset poikkesivat ruotsalaisen historiantutkimuksen valtavirrasta, jossa faktojen esittäminen oli keskeisellä sijalla. Tässä hän oli eri linjoilla myös ihailemansa Troels-Lundin kanssa. Hildebrandin mukaan tutkijan tuli pystyä ikään kuin astumaan 1500-luvulle ja kuvaamaan esimerkiksi jotakin sen ajan huonetta kokonaisuutena, kun taas Troels-Lund katsoi menneisyyteen 1800-luvun arkistoista käsin ja tyytyi tekemään inventaarion sen sisältämistä huonekaluista ja tavaroista.[50] Hildebrandin mielestä pienikin löytö liittyi laajempaan kokonaisuuteen, kansakunnan elämään, josta historioitsijan tuli antaa mahdollisimman yhtenäinen kuva. Kulttuurihistorian tehtävä oli kuvata ihmiselämää sen kaikessa monipuolisuudessa ja rikkaudessa, pienistä mutta yleisistä ja tyypillisistä asioista suuriin ja arvokkaisiin. Kulttuurihistoria pyrki kokonaisvaltaisuuteen, eikä siinä pyrkimyksessään unohtanut valtiotakaan, jonka kehitys oli yksi ihmisten korkeimmista saavutuksista. Yksityiskohtaisemmissa kysymyksissä tuloksia voitiin kuitenkin lainata naapuritieteiltä, kuten historialta.[51]

Tässä keskustelussa voi jo nähdä samoja piirteitä kuin 1900-luvun vaihteen metodikiistassa, jossa keskeiset vastakkainasettelut koskivat yksilökeskeistä ja kollektivistista historiankirjoitusta sekä korostetun lähdekeskeistä ja tulkintoihin sekä yleisiin teorioihin pyrkivää tutkimusta.[52] Historian tutkimusala oli juuri 1800-luvun lopulla tieteellistynyt ja kehittänyt oman metodinsa, joka etenkin Ruotsissa painottui vahvasti faktojen esittämiseen ja laajojen synteesien välttämiseen. Huolellista lähdetyöskentelyä ja lähdekritiikkiä arvostettiin, mikä äärimmillään johti siihen, että lähteiden sisällön selostamisesta tuli varsinainen tutkimus, ja tulkinnat ja teoriat jopa torjuttiin.[53] Hildebrandin esittelemä kulttuurihistoriallinen tutkimus olisi väistämättä johtanut metodologian uudelleenmäärittelyyn. Hans Hildebrand, joka ei itsekään alun perin ollut historiantutkija, pyrki tuomaan historiantutkimuksen juuri valmiiksi paalutetulle kentälle jotain, joka uhkasi myllertää sen perustukset uudelleen. Tässä tilanteessa on helppoa ymmärtää, miksi se torjuttiin.

Suomessa erilaiset näkemykset kieliryhmien välillä näkyvät siinä, miten kulttuurihistoriallisiin teoksiin suhtauduttiin. Tässä käsiteltyjen arvioiden kirjoittajat,

---

[49] Aronsson et al. 2011, 265. Kulttuurihistoriasta ”vastarintahistoriana” ks. Odén 1996, 47.
[50] H. Hildebrand 1881, XIX–XX.
[51] H. Hildebrand 1882, 22–24.
[52] Jalava 2019, 186–189.
[53] Larsson 2017, 130–132; Jalava 2019, 188.

professorit E. G. Palmén ja M. G. Schybergson olivat kiistan keskushahmoja. Ruotsinkielisessä Suomessa kansatieteellä oli samanlainen identiteettiä luova tehtävä, joka suomenkielisellä puolella kuului fennomaaniselle historiantutkimukselle. Toisaalta ruotsinkielinen eliitti löysi samastumiskohteensa menneisyyden ylemmistä yhteiskuntaryhmistä helpommin kuin talonpojista. Metodologisesti ruotsinkieliset tutkijat noudattivat samaa linjaa kuin kollegansa Ruotsissa pitäytymällä tarkasti lähteiden tiedoissa, kun taas fennomaanit etsivät laaja-alaisia selityksiä ja pyrkivät synteeseihin.[54] Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että kulttuurihistorian asema nousi tärkeäksi suomenmielisessä historiantutkimuksessa. Seuraavalla vuosikymmenellä Lamprechtin ajatukset saivatkin vastakaikua, kun nousevan nuoren historioitsijasukupolven oppi-isät Palmén ja Danielson suhtautuivat jo valmiiksi myönteisesti kulttuurihistoriaan.[55]

Monitieteisyyttä ja raja-aitoja

1880-luvun vaihteen molemmin puolin julkaistujen uusien tutkimusten kulttuurihistoriallinen painotus kiinnitti historiantutkijoiden huomion kulttuurihistoriaan. Ne nostivat aiheen ajankohtaiseen keskusteluun jo ennen niin sanottua metodikiistaa seuraavalta vuosikymmeneltä lähtien. Vaikutteita saatiin paitsi Saksasta[56] myös Tanskasta, minkä keskustelu Troels-Lundin teoksesta osoittaa. Sekä Troels-Lundin että Hans Hildebrandin kulttuurihistorialliset teokset hyväksyttiin Ruotsissa tieteellisesti pätevinä, mutta niiden aiheenvalinta aiheutti kritiikkiä. Suomessa teokset otettiin vastaan pikemminkin esimerkkeinä siitä, millaista historiantutkimus voisi olla. August Strindbergin kulttuurihistoriallinen teos puolestaan tyrmättiin molemmissa maissa ja Suomen molemmissa kieliryhmissä, mutta sitä kuitenkin arvioitiin ja siihen otettiin kantaa historiatieteellisessä keskustelussa.

Kulttuurihistorian käsitettä käytettiin 1800-luvun lopun diskurssissa usein poliittisen tai valtiollisen historian vastakohtana. Kulttuurihistoria oli uusi suuntaus, joka joutui taistelemaan paikastaan historiatieteen piirissä etenkin Ruotsissa. Kulttuurihistoriallisten teosten oli vaikea saada tunnustusta, sillä ne joko jätettiin arvioimatta tai arvioitiin hyvin kriittisessä valossa. Valtaosa kiittävistä arvioista oli lähtöisin Hans

---

[54] Elise Garritzen, *Lähteiden lumoamat. Henry Biaudet, Liisi Kartttunen ja suomalainen historiantutkimus Roomassa 1900-luvun alussa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2010, 23–26; Max Engman, Valtakunnallinen, suomalainen vai suomenruotsalainen näkökulma? Ruotsinkielisestä historiantutkimuksesta Suomessa. Teoksessa Pekka Ahtiainen et al., *Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*. WSOY 1990, 40–41, 47.

[55] Viikari 1995, 296–298.

[56] Hans Hildebrand mainitsee kirjoituksessaan filosofi Heinrich Ritterin ja historiantutkija Heinrich von Sybelin. H. Hildebrand 1882, 3, 9, 25.

Hildebrandin itsensä kynästä. Arvioista käy ilmi, että ainakin osa historiantutkijoista piti arkielämän historiaa mieluummin kansatieteen tai arkeologian alaan kuuluvana. Suomessa puolestaan tällaiseen aiheenvalintaan ei negatiivisessa mielessä puututtu. Ristiriidan aiheutti Ruotsissa pyrkimys viedä kulttuurin tutkimusta historiatieteen kentälle, kun taas Suomessa kulttuurihistorian tutkimusta alettiin varsinkin 1900-luvun vaihteesta lähtien kehittää historiatieteen sisällä. Myös historiantutkijat itse julkaisivat muinaistieteellistä tai kansatieteellistä tutkimusta, eikä tätä pidetty ongelmallisena.

Ruotsissa kulttuurihistorian käsitteellä viitattiin pääasiassa ihmisten jokapäiväisen elämän, elinkeinojen ja arkisen ympäristön tutkimukseen. Suomessa kulttuurihistoriallinen tutkimus määriteltiin laajemmin, ja sillä viitattiin usein yleisemmin yhteiskunnan tai kansakunnan historiaan. Toisaalta kulttuurihistorian menestys Suomessa liittyy siihen, että kulttuurihistoriallisiksi nimetyt teemat ja metodit saivat kannatusta laajemmalla rintamalla, kun taas Ruotsissa vain yksittäiset tutkijat pyrkivät edistämään kulttuurihistoriallista tutkimusta. Suomessa myös menneisyyden yhteisöllisen elämän ja kulttuurin tutkimus sopi paremmin historiantutkimuksen normatiiviseen kehykseen, eivätkä kulttuurihistorialliset teokset tuoneet pinnalle merkittäviä ristiriitoja kuten naapurimaassa.

Useammilla tieteenaloilla luontevasti liikkuneen Hildebrandin kulttuurihistoria oli jo lähtökohdiltaan monitieteistä, vaikka hän itsekin korosti kirjoituksessaan kulttuurihistoriasta tieteenalojen erillisyyttä ja kunkin omaa tehtävää. Folkloristista, kansatieteellistä, kielitieteellistä ja arkeologista tutkimusta julkaistiin 1800-luvun lopulla sekä Ruotsissa että Suomessakin runsaasti, ja eri tieteenalojen avulla valaistiin niin kansakuntien muinaisia vaiheita kuin kulttuurin kehitystä.[57] Suomenmielisessä Suomessa kansakunnan historian ja kulttuurin tutkiminen oli yhteinen ponnistus, johon eri tieteenalojen edustajat saattoivat yhdessä osallistua, eikä monitieteisyyttä koettu ongelmaksi. Ruotsissa selkeän yhteisen mission puute johti Suomea tiukempaan tieteiden välisten raja-aitojen varjeluun.

[57] Tommila 1989, 117–119.